

Bertil Holmlund
2006-02-28

Yttrande över SOU 2005:105 *Stärkt rätt till heltidsanställning**

Utredningen uppvisar stora brister såväl när det gäller analys av deltidsarbetslöshetens omfattning och karaktär som när det gäller analys av effekterna av de föreslagna åtgärderna. Förslagen bör därför inte ligga till grund för lagstiftning.

Avsaknaden av systematisk analys av vilka faktorer som påverkar deltidsarbetets omfattning är anmärkningsvärd. En central aspekt är att olika verksamheter, i privat liksom i offentlig sektor, möter över tiden varierande behov av arbetskraft. För restauranger varierar t.ex. behovet av arbetskraft över dygnet och över veckan. Liknande tidsmässiga variationer av arbetskraftsbehovet förekommer inom andra tjänstenärningar. Därför uppkommer problemet att matcha företagens varierande behov av arbetskraft med de anställdas önskemål om arbetstider, vilka i sin tur naturligtvis kan variera högst väsentligt. De tidsmässiga variationerna i arbetskraftsbehovet ser olika ut i olika branscher. Det är därför naturligt att hantera frågan om arbetstider inom ramen för kollektivavtalssystemet så att hänsyn kan tas till branschspecifika förhållanden. Generell lagstiftning om rätt till heltid framstår som en mycket trubbig konstruktion i ljuset av att efterfrågan på arbetskraft kan se mycket olika ut i olika branscher.

Utredningens beskrivning och analys av deltidsarbetslöshetens omfattning och karaktär är tämligen ytlig. Med hjälp av relativt enkla bearbetningar av tillgänglig statistik hade det varit möjligt att belysa deltidsarbetslöshetsperiodernas varaktighet och hur deltidsarbetslöshet avslutas. Det hade också varit rimligt att problematisera deltidsarbetslöshetsbegreppet i ljuset av att nuvarande regler för arbetslöshetsersättning till deltidsarbetslösa innebär möjligheter att under lång tid uppbära arbetslöshetsersättning. Tillsvidareanställda deltidsarbetslösa har rätt till ersättning under 300 ersättningsdagar. För personer som arbetar 80 procent av heltid innebär det möjligheter till ersättning upp till sammanlagt sex år. Detta förhållande innebär de facto en subvention av fritid som kan te sig attraktiv för många deltidsanställda.

Riksrevisionen har vidare i en färsk rapport (RiR 2006:1) påvisat att arbetsförmedlingens

* Yttrandet har bifogats Uppsala universitets remissyttrande över utredningen.

kontroll av hur de deltidsarbetslösa uppfyller ersättningsreglerna är svag jämfört med vad som gäller de heltidsarbetslösa.

Betänkandets förslag innebär en ökad juridifiering av arbetslivet. Frågor som tidigare hanterades inom ramen för individuella eller kollektiva förhandlingar kan nu bli föremål för domstolsavgöranden. Man kan inte räkna med att domstolar har kompetens för att analysera de företagsekonomiska konsekvenserna av en arbetsgivares val mellan att erbjuda hel- eller deltidsanställningar. Det bör noteras att det i lagen om anställningsskydd inte finns någon möjlighet att rättsligt överpröva företagsekonomiskt grundade beslut om uppsägning på grund av arbetsbrist. Heltidsutredningens förslag bryter mot denna princip.

Utredningen är medveten om dess förslag kan medföra problem på vissa områden och föreslår därför några undantagsregler. Från huvudregeln om heltidsanställning föreslås ett generellt undantag som motsvarar en sjundedel av antalet anställda. Vidare undantas arbetsgivare med högst tio anställda generellt från reglerna. Sådana undantag ter sig som helt godtyckliga och skapar i sig nya problem. Att införa heltidsreglering så snart ett företag får fler än tio anställda är knappast ägnat att stimulera sysselsättningstillväxt i små företag.

Betänkandets analys av effekterna av förslagen är mycket bristfällig. Betänkandet redovisar förhoppningar och förmodanden om effekter på sysselsättningen men inga forskningsresultat som skulle stödja resonemangen. På grundval av befintlig forskning om efterfrågan på arbetskraft är det rimligt att anta att effekten på kort sikt av den föreslagna lagstiftningen blir att antalet sysselsatta minskar. Om det blir dyrare att anställa personal på deltid kommer färre deltidsarbeten ut på marknaden och antalet sysselsatta minskar när företagen prioriterar längre arbetstider för de redan anställda. Effekten på lång sikt är mer komplicerad eftersom den också beror på hur lönebildningen påverkas. Det framstår emellertid som sannolikt att sysselsättningen kommer att minska även på lång sikt. Anledningen är att regleringen av arbetstider kommer att höja anställningskostnaderna. Det finns också en uppenbar risk att ett genomförande av förslagen kommer att leda till högre ungdomsarbetslöshet eftersom deltidsarbete är vanligare bland ungdomar än bland äldre.

Ett genomförande av utredningens förslag innebär att arbetsgivarens anställningsbeslut blir förenad med ökad osäkerhet. Vissa paragrafer i den föreslagna lagtexten är svårtolkade och

riskerar att leda till tvister som måste avgöras i domstol. Det är sannolikt att ökad osäkerhet om anställningsbeslutets konsekvenser leder till minskad vilja att nyanställa personal.

Deltidsarbetslösheten är ett samhällsekonomiskt problem, liksom naturligtvis ett problem för anställda som inte kan arbeta i den utsträckning som de önskar. Det är beklagligt att utredningen inte har aktualiserat andra åtgärder för att minska deltidsarbetslösheten. Genom ekonomiska styrmedel skulle det vara möjligt att förstärka arbetsgivarnas incitament att erbjuda heltidsarbete till personer som önskar sådan anställning. Nuvarande ordning innebär att deltidsarbete de facto subventioneras via arbetslöshetsförsäkringen. Denna subvention kommer också vissa företag och branscher till del, på bekostnad av andra företag och branscher. För företag som på grund av tidsmässiga variationer i arbetskraftbehovet har många deltidsanställda innebär arbetslöshetsförsäkringen en subvention i den mån de deltidsanställda kan utnyttja arbetslöshetskassan som löneutfyllnad. Sådana företag gynnas därför i konkurrensen om arbetskraft. Det finns emellertid förhållandevis enkla åtgärder som skulle minska detta problem. En möjlighet är att ålägga arbetsgivare ett medfinansieringsansvar för deltidsarbetslösas utnyttjande av arbetslöshetsersättning.

Sammanfattning

Utredningens förslag innebär långtgående ingrepp på områden som bäst hanteras i förhandlingar mellan arbetsgivare och anställda och mellan arbetsmarknadens parter. Förslagen riskerar leda till minskad sysselsättning och till minskad flexibilitet på arbetsmarknaden. Utredningens förslag bör inte ligga till grund för lagstiftning. Problemet med deltidsarbetslöshet bör istället angripas genom andra åtgärder, varvid särskilt möjligheterna att använda ekonomiska styrmedel bör övervägas.